

Rahvarõiva võlu ja valu

Ele Praks

Möödunud aastal said eesti rahvarõivahuvilised kahe põhjaliku käsiraamatu võrra rikkamaks: ilmusid Saara Kirjastuse ja SA Pärnumaa muuseumi „Pärnumaa rahvarõivad“ (autorid Ülli Kont, Anu Randmaa ja Inna Raud, 280 lk) ning Eesti Rahva Muuseumi väljaanne „Virumaa rahvarõivad“, mis valminud Kersti Loite Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemias kaitstud magistritöö põhjal (415 lk).

Suhtumine rahvarõivasse on Eestis kirglik. Tegemist ei ole millegi enestmõistetavalt jätkuva ega turvaliselt püsivaga, ei otseselt ega kaudselt. Rahvarõivad on igas mõttes tundlik teema. Tekstiil on kõige halvemini säiliv materjal üldse, pleekiv, koitav, kuluv ja kõdunev. Ometi on rahvarõivad olnud Eesti ainelise kultuuri vaieldamatult kõige eredam ja silmatorkavam osa, eestluse identiteedi lahutamatu kaaslane ja käegakatsutav alus. Eesti rahvarõivad on oma teadliku ajaloo algusest saati olnud ka alati pisut poliitiliselt kodeeritud, rääkimata ajalooliste katkestuste perioodidest ja nendega kaasnenud inimlikest tragöödiatest, mis sellele temale varje ja värve heidavad.

On üsna loomulik, et just 19. sajandi rõivamood, riiete kandmise tavad, lõiked, värvid ja mustrid moodustavad eesti rahvarõiva tuuma. Oli ju toona meie rahvusliku eneseteadvuse tekkimise aeg. Ka Eesti Rahva Muuseumi kogud on alguse saanud just rahvarõivastest. Probleemses, ähmastavate piiridega ja aina kiiremini ühtlustavas maailmas seisame praegugi uue rahvustunde puhangu ees – nii et nende raamatute ilmumine on igati märgiline.

Eestluse suurejooneliseks manifestatsiooniks on meil ikka olnud laulu- ja tantsupeod. Nagu märgib Kersti Loite eessõnas oma raamatule (lk 11), on laulu- ja tantsupeo võimas massirituaal hoidnud elusana rahvaviise, -luulet, -tantse, aga muidugi ka rahvarõivaste pidurõivana kandmise kommet. Rahvarõivaste omamine, valmistamine ja kandmine on olnud vägivaldalt poliitilise võitluse vahend ja omamoodi vaikne meelsuse demonstreerimise viis. Siin ilmnebki äsja ilmunud käsiraamatute tähtsus: mitte igasugused rahvarõiva-sarnased tooted pole need „õiged“. Õige on võimalikult autentne, museoloogiliselt täpne, võiks öelda, et läbi tunnetatud: õigesti tehtud, õigesti kokku sobitatud ja õigesti kantud rõivastus. Sellise detailitunnetuseni aitab kindlasti jõuda just rahvarõivakomplekti otsast lõpuni valmistegemine koos allikate

põhjaliku uurimisega. Mõlema kõnealuse raamatu autorid ongi kahtlemata materjali tundma õppinud nii sügavuti kui üldse võimalik, nii uurides kui ka praktiseerides.

Mõlemad väljaanded seavad eesmärgiks ulatada abikäsi valmistajale ja kandjale, avada võimalikult enam mustrite ja lõigete mitmekesisust, teisisõnu – edendada eesti rahvarõivakultuuri.

„Pärnumaa rahvarõivad“ on seejuures vaatamänguline, atraktiivne ja esteetiliselt hästi läbi mõeldud. Raamat pakub kõikidele näidatud esemetele toredaid kirjeldusi. Mustriskeem on vaid mõnede väiksemate esemete – sokkide, kinnaste ja vööde juures, kuid sealgi ei ole mindud kaugeltki kõikide tehnoloogiliste üksikasjade avamiseni. Mingil juhul ei jää aga tunnet, nagu autor neid üksikasju ei tunneks või oleks kuidagi ülelibisev või pealiskaudne. Pigem on selline kõrvalejätmine teadlik valik – kõik lihtsalt ühtede kaante vahele ei mahu ega peagi mahtuma. Raamat on eelkõige kutsuvalt kaunis, haaravalt põnev, emotsionaalselt soe. Tunda on kirjastaja kogemust ja ka kujundaja vilumust analoogsete raamatutega. Kõige rohkem avaldab muljet suure hulga inimeste ühistöö, mille autorid on suutnud kokku koguda nii, et eri inimeste eri ajahetkedel pildile püütud käekirjad ja isiksused moodustavad ühtse harmoonilise terviku. See on filmikunstile omane mastaap, kus kiita tuleb nii stsenaariumi autorit, lavastajat kui ka produtsenti, näitlejaid ja statiste. Kuidagi on niisuguse mastaapsuse ja ühtesulava tervikuga jõutud

ka tagasi juurte juurde. See ju ongi elava rahvarõiva võlu, et tervik moodustub väga paljudest üksikutest osadest, millest igäühel on oma lugu ja omad võnked, aga kõik kokku on järjekindel, süsteemne, kuidagi loomulik, hea ja ladus.

Kordustrüki tarvis leidub siiski pisut kohendamistööd toimetajale: pildiallkirjade fondikasutus on kohati ebaühtlane ja tekitab veidi segadust. Olemata filoloog, julgen leheküljel 29 oletada ka sisulist lapsust: kiri muuseumi tanul, millest autor on lugenud välja sõna *kokenkau*, on siiski hoopis venekeelne *кокёткой* sõnast *кокётка*, mis tollases vene keeles tähendas väljalõiget või passet.

Kersti Loite raamatu lühike eessõna ja kokkuvõtte väljendavad samuti soovi olla abiks käsitöömeistrile – seda toetavad ka mõned skeemid ja teosele lisatud lahtised muustrilehed. Kuid Loite sõna otseses mõttes kaalukas raamat on ka ülimalt üksikasjalik uurimistöo ERMi museoloogiast, mis ei kaardista üksikasjalikult mitte ainult kõiki museaale ja nende kohta kirjepandut, vaid ka kogujaid, annetajaid ja seniseid uurimistöid. Selline äärmine põhjalikkus ei täida aga seatud eesmärki – olla abiks praktikule. On tunne, et hoolimata saavutatud kompetentsist ning imetlusväärsest ettevalmistava töö hulgast ei suuda autor siiski ületada aukartust oma uurimisvaldkonna ees ega teha oma põhjalikest teadmistest üldistavaid kokkuvõtteid. Võib-olla vajaksid rahvariiete valmistajad enam latusaid ja selgeid juhendeid ja vähem teaduslikku tagamaad.

Asja ei tee lihtsamaks ka teose ülesehitus, kus tekstimassiivide kõrval on allkirjadeta üksikud illustratsioonid või suisa illustratsioonileheküljed. Õigemini on allkirjad ja viited küll kenasti olemas, aga nii teksti kõrvale selgitava pildi kui ka pildi kõrvale kirjaliku selgituse otsimine nõuab märkimisväärset kannatlikkust ja näpuga järje ajamist.

Temasid ja peatükke sissejuhatavad vahelehed on siiski täiesti allkirjadeta. Nendelt leheküljesuurustelt fotograafilistelt vinjettidelt oleks olnud raamatu lehitsejal rõõmustav leida asjakohaseid viiteid. Tähelepanelikul sirvijal on küll võimalus avastada, et näiteks eessõna ilmestav muustrileht (lk 10) on ilmselt säilik ERM EJ 119:14, s.t käisekiri Haljala kihelkonnast Aasperest, mille on skeemina üles joonistanud A. Madisson 1939. aastal (illustratsioon lk 174, selgitus lk 172 ja lk 175), aga päris kindel selles siiski olla ei saa. Ka ei saa me teada – kasvõi autori oletusena –, kes ja mis eesmärgil võis esialgsele joonisele lisada toredasti mitmetähendusliku käekirjalise märke „Süda mitte õige, asendada teisega“. Tore olnuks teada ka seda, mis puhul ilmus paberile pliiatsijoonistus „Kohhalamees rannakingadega“ (lk 402) või mis ajast ja kust täpsemalt võiks olla pärit linane meestesärk lk 106–107 või kes ja millal on joonistanud Virumaad kujutava maakaardi lk 164–165.

Kui kujunduslikud küsitavused ja lugeja jaoks ebamugav ülesehitus kõrvale jätta, pakub raske „Virumaa rahvarõivad“ siiski palju äärmiselt põnevaid lugemisi. Ilmselt selleks, et ületada lõhe kuiva museoloogia ja elava rahvarõiva vahel, tuleks ületada ebakindlus ja tunda end n-ö maa soolana, kultuuri tege-liku edasikandjana. Lausudes eessõnas, et „rahvariitesse on peidetud ajas- tute omased reeglid, maagilised märgid ja tähendused“, annab autor selgelt mõista, et aineses on talle varjatud teadmisi, mis on kogemuslikult kättesaa- davad vaid rahvarõivaste valmistamise ja kandmise rituaalis osalejatele. Nii tühistab ta juba ette kogu oma edasise püüu ainesest saadud teadmisi teadus- likult tõestada. Maag ei pea midagi tõestama. Viljandi Kultuuriakadeemiast magistrikraadi omandanud ongi küllaga põhjust end maagina tunda, tõestus- koorem kõrvale heita või see täiesti eraldi teoseks vormistada. Ta võib ilma igasuguse agnostikata abivajaja kohe ree peale aidata. Kuni seda ei juhtu, on kahetsusväärne ajalooline katkestus, mida raamatut koostades ju ületama asuti, paradoksaalsel kombel eriti selgesti tajutav.

Tahaksin väga loota, et Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia kas- vandike käe alt ilmub lähiajal veelgi vähemalt sama kvaliteetseid teoseid paikkondlikest rahvarõivastest – just selliseid, mida on põnev ja silmaringi avardav sirvida niisama ning mille järgi on soovijail võimalik autentne, kantav, isikupärane ja siiski võimalikult „õige“ komplekt kokku panna. Milleks jutumärgid? Aga sellepärast, et end pärandi ees turvaliselt tundev inimene ei peaks kartma 19. sajandi juurest edasi liikumist. Mida on meil ette heita troid, prille, viigipükse ja *crocs* kandvale Kihnu mehele raama- tus „Pärnumaa rahvarõivad“ (foto lk 109)? Kihnu oma elusa rahvarõivatra- ditsiooniga on muidugi magus siht, mida tõenäoliselt pole võimalik mujal korrata. Siiski – selleks, et ka teistes Eestimaa paikades võiksid rahvariided saada sama sundimatult omaseks, et võiks piinlikkustundeta kasutusele võtta tänapäevaseid materjale ja täiendusi, on vaja veel palju sütitavat kirjandust ja kogenud, usaldusväärset nõustamist. Küllap on järgmistel käsiraamatutel mõnevõrra lihtsam sündida, kui eeskujud oma vooruste ja väikeste vigadega juba ees ootamas on. Kohtumiseni laulupeol!

Ele Praks. *Mark Raidpere* foto.

Ele Praks (s 1969) on lõpetanud Eesti Kunstiakadeemia tekstiilidisaini osakonna 1995. aastal. Tegutsenud õppejõu, kirjutaja, kunstniku, disaineri ja ajakirjanikuna. Ajakirja Käsitöö peatoimetaja aastatel 2009–2014, praegu teenib leiba ajakirja Kodu & Aed peatoimetaja ametis.

The beauty and pain of folk costumes

Abstract

Last year, Estonian folk costume enthusiasts were blessed with two new comprehensive handbooks: a volume on Pärnu County folk costumes published by Saraa Publishing House and Pärnu Museum (written by Ülli Kont, Anu Randmaa and Inna Raud, 280 pp), and a volume on Viru County folk costumes published by the Estonian National Museum based on Kersti Lotte's Master's thesis defended at the University of Tartu Viljandi Culture Academy (415 pp).

Folk costumes have unquestionably been the most striking and distinctive part of Estonian material culture, an integral part of, and a tangible basis for, Estonian identity. Owning, making and wearing folk costumes has been a means of non-violent political struggle and the silent expression of attitude. In a problematic world of blurring borders and increasing lack of variety, we seem to be facing a new eruption in nationalist sentiment, so the appearance of these books is rather symbolic.

Both volumes seek to lend a hand to those making and wearing folk costumes, and to provide as detailed a picture as possible of the diversity of patterns and styles; in other words – to improve current practices.

The volume on Pärnu folk costumes is dramatic, attractive, and aesthetically well devised, containing diagrams of the patterns used, as well as gripping descriptions of the items.

The short foreword and conclusion of Kersti Lotte's book on Viru folk costumes also indicate a desire to provide assistance to enthusiasts – this is supported by some diagrams, as well as the sewing patterns included with the book. But Lotte's hefty tome (*hefty*, in the literal sense) is also a comprehensive study of the museology of the Estonian National Museum, mapping in detail not only all the items and the information available on them but also the collectors, donors, and previous studies.

I would like to hope that in coming years, the alumni of the University of Tartu Viljandi Culture Academy continue to publish works of equal quality on local folk costumes – books that are fascinating and stimulating to read in themselves, but which can also be consulted for creating an authentic, wearable, distinctive, yet maximally 'accurate' set of clothes. Why the scare quotes? Because someone feeling safe and secure with their heritage should not be afraid of moving on from the nineteenth century. Hopefully, the birthing of the next handbooks will be that much easier, now that these two, with both specific virtues and small deficiencies, have paved the way.